

JOH. JAC. MANGETI
BIBLIOTHECÆ
MEDICO-PRACTICÆ
LIBRI SEXTI,

De Morbis à Litera F incipientibus;

PARS ALTERA.

FEBRIS MALIGNA.

ARTICULI TERTII qui est de FEBRIBUS in
Specie, CLASSIS TERTIA,
Ubi de FEBRIBUS MALIGNIS.
Hanc Classem nobis absolvent *Famigeratissimi Viri*

ANTONIUS MENJOTIUS, THOMAS
WILLIS, THOMAS SYDENHAM,
HENRICUS SCRETA, DAVID
HAMILTON, & JOH. MARIA
LANCISIUS.

ANTONII MENJOTII
Consilarii & Medici in Gallis Regii,
FEBRIUM MALIGNARUM
Historia & Curatio.

LN morbis quatuor spec-
tanda veniunt, essentia,
magnitudo, motus &
mos. A morborum essen-
tiâ petuntur eorum dif-
ferentiæ, cum generi-
cæ, tum specificæ. Ma-
gnitudo gravitatem levi-
tatemve morbi includit.
Ratione motûs dirimun-
tur morbi in Acutos,

qui laxis habenis ad terminum properantes, aut ci-
tam mortem, aut lætam victoriam asserunt; & Chro-
nicos, qui non grillatorio, sed testudineo gradu
suum emetiontur stadium, instar indicis horologii
cujus motus percipitur, non cum sit, sed cum fac-

Tom. II. Pars II.

tus est. Morbi demum à more dividuntur in cõdus
benignos, bene moratos, & κακοδύς malignos, mar-
lè moratos; quanquàm apud plerosque Veterum,
referente Galeno δὲ κακοδύς idem sonet quod κακο-
δύς αν antiphrastricâ scilicet vel ironicâ appellatione;
quomodo gravissima quædam febris species nomina-
tur ἡπιάδος, ac autore Plinio, herba nihil habens in
se non mollissimum ἡπιάδος dicitur, & ἡπιάδος sella
vocantur Græcis & ἡπιάδος difficillima respiratio,
nomine per sensum.

Vocabulum autem κακοδύς à rebus moralibus ad
Medicas translaticum est: nam quemadmodum dan-
tur homines ingenii perversi, & ab humanis moribus
degeneres; sic morbi incidunt nequissimæ ac perdi-
tæ indolis, & qui insolitis symptomatis à cæterorum
eiusdem speciei affectuum conditione alienissimi sunt;
verbi causâ, febris ardens non dicitur maligna,
quæ calore deurente; siti præsigni, lingue asperi-
tate, corporis dysphoriâ, jugibus vigiliis, reliquo-
rumque assuetorum symptomatum examine slipabi-
tur; sed si inusitata accidentia circumfleterint, ut
horrores inordinati, comata, leipothymizæ, pulsus
intermittens, virium prostratio κακοδύς aliqua si-
gna ἡπιάδος inferiùs declaranda, causam jam non
simplicem & ordinariam, sed malignam & insolentem
urgere indicium est.

Autor igitur definitionum Medicarum quæ Ga-
leni operibus inseruntur, novem ex Hippocrate
recensens morborum ideas, morbum malignum ab
acuto, à periculoso, atque etiam ab exitiali ap-
tissimè sejunxit. Nam suffocanti catarrho, apoplexiæ,
tetano, aliisque innumeris passionibus malignis, di-
scrimine plenis malignitas ignota est, nempe vera
& propriè dicta; τὸ κακοδύς enim apud Hippocra-
tem laissimè interdum tunditur, nihilque aliud
est quàm porùs exitiabile, aut saltem ærumno-
sum.

Non videtur Galenus maligni morbi naturam fat rite explanasse: Nam lib. 3. de crisi bus, speciem, magnitudinem, motum & morem morbi sigillatim quidem considerat, sed malignum cum periculoso ibidem coniundit. Sic lib. 4. Meth. docet febres in biliosis corporibus inedia malignas reddi, id est aciores & vehementiores, ubi febris morem sumit pro eius magnitudine. Alii malignos morbos vocat qui periculum vite minantes, spem tamen salutis non abscidunt: quasi verò Maligni morbi promiscuè haberi debeant cum benignis per quos ambigentibus signis salutis & mortis, Medici hærent inter dubiam spem & certum metum: cum nec omnes morbi accipites sint maligni, ut pleuritis, peripneumonia; nec omnes maligni sint accipites, ut elephantiasis, syphilis. Galenus denique morbos malignos nonnunquam appellat, qui præfidiis decenter administratis morem non gerunt, quo sensu rebellantia ulcera nuncupantur maligna lib. 4. Method. At contra, topheam podagram nemo malignam dixerit, etsi nulla audiat remedia, & hydrops eurationi cedens, iterumque redivivus apud Hippocratem deploratus est, nequidem suspectus malignitatis: sicut ex adverso, nonnulli e malignis morbis sortem habent medicabilem.

Plerique morbum benignum exponunt, qui palam, malignum qui furtim grassatur: cum Galeno in definitionibus putatis, qui potestate magnus gravisque est, *φασα* autem, hoc est in specie, imbecillus, nec certa habens iudicationis tempora. Idque probant exemplo febrium quæ personate prodeunt, & eminentiâ probitate iucate, paulo post vero velut detractâ larvâ, immanitatem suam inexpectatis symptomatis patelaciunt. Sed malignum morbum sæpe quidem, ac non semper atque necessario dolose se gerere experientia comprobat: nam ut silentio prætereamus maleficos morbos, aspidis, exempli gratiâ, ac viperæ morfu illatos statim & aperte furere, periculis febres male morata: quotidie observare est, non mollior ac insidiosè surgentes; sed præmature terrificæ depromentes symptomata, moxque ab ipsâ, ut sic dixerim, infantia *παισίδι* infestantes, præter ordinem cæterorum morborum, quorum infia, inquit Hippocrates, remissiora sunt atque teneriora.

Melius igitur morbi maligni à priori definiantur, qui à venenata qualitate suam sortiuntur originem; unde etiam in *ασπιδι* indigitantur, metaphora à teris desumptâ, non simplici, sed virulento vulnere ludentibus. Nam autore Aræto: Infinita eorum quæ homini insunt, eandem habent speciem cum causis exterioribus: corruptentes succi ut extra, sic intra corpus reperiantur, nec deunt morbi pharmaci delectari assimiles, quandoquidem per febres talia sepe numero vomuntur, qualia assumptis venenis veries solent: quocirca haud immerito à quibusdam excusatum est in *παισίδι* Atheniensi, impura medic. misa in Piræi puteos à Peloponnesibus fuisse coniecta: homines enim pestilentis morbi cum letalibus medicamentis similitudinem non callebant. Hæc Aræteus. Sic anno Urbis conditæ 410. à maronis Romanis venenorum codione pestis Romæ fertur concitata: & apud Hippocratem dantur succi corruptentes & totum & partem, & seriosus & intrinsecus, & spontanei & non spontanei: succorumque *δύναμις* à caliditate ac frigiditate, textu proxime superiore distinxerat, quoad caliditatem, inquitur, *λαδντ & πυρσντ*, quoad frigiditatem *λαδντ & πυρσντ*, quoad *δύναμις* *λαδντ & πυρσντ*. Vocat autem *δύναμις*, *εὐχρησ*; quod præ qualitatibus primis *δύναμις* existat ac potentissima.

Idoque falluntur qui eminentissimum cuiusvis qualitatis gradum veneni nomine donante, malignum morbum vocitant ab eximia ac extremâ putredine prognatum; hinc enim sequeretur febres flagrantissimas semper fore malignissimas, atque adeo elementa ipsa esse venenata, quia supremis armata qualitatibus, ac proinde plausibilis multo ex effectis venenorum truculentia respondentibus licet conijcere venenum actu subesse, inexplicabili totius substantiæ dissidio *καθολοῦ*. Ipsimet qualitatium occultarum improbatore, qui tanquam ex abyssis nature nuper reversi nihil ignorare videri voluit, dum putredines deprehendunt foedissimas cordique proximas, non malignis, sed lentis duraxat febribus consociatas, ut puris pulmonumque graveolentiam in empyemate inveteratâ ac phthi si consummatâ; isti, inquam, Lyncei Philosophi fateri tamen adiguntur incomperum esse & gradum & modum deterioris illius putredinis, quæ malignarum febrium, ut mordicis ac prætractè tuentur, una genitrix est.

Concludamus ergo febres malignas quæ febris à putredine, quæ malignas à veneno pendere. Mera etenim pu-

trodo, utur excellens fingatur atque fordida, febrem simpliciter putridam ac intra primarum qualitatum cancellos limitatam parit, quanquam insignem, nec raro exitiosam. Venenum quoque si efficax fuerit, absente putredine, jugulavit quidem, verum absque febre ut in hydrophobia ac peste *ασπιδι*, de qua si fides detogetur oculatis Medicis inter recentiores celeberrimis, Hippocrates 3. Epid. & Galenus 9. simpl. advocandi sunt. Prout autem in febribus malignis putredo qualitati venenose, qualitasve venenosa putredini antecellit, ita symptomata exurgunt, aut propria febrium essentia accommodata, etsi severiora vel clementiora pro intensione vel remissione putredinis; aut velut in *παισίδι* enormia penitus atque monitrosa, quorum ratione febres malignæ rectè à posteriori definiti possunt, quæ severiora quam pro earum consuetudine comitantur accidentia; indeque sit ut ad utrumque therapiam non modo alterantibus opus sit ac vacuantibus, ut in mere putridis; sed & cardiaca usurpentur ad cordis tutelam, & alexeteria, quæ abditâ antipathia venenatam qualitatem conterant.

Cum itaque ad *εὐχρησ* febrium malignarum, venenum unâ cum putredine concurrat, quæret forte quispiam utrum venenum sit parens prolesve putredinis? Respondemus primò venenum quandoque progigni corruptis solimmodo, non putrefactis humoribus: nam generatio unius est quidem semper corruptio; sed non necessario putrefactio alterius, ac corruptio latius patet quam putredo. Elementa liquidem in *μικροχρησ*, (sætem si detur talis, ut loquuntur, *Transflementio*) corrumpuntur, non putrescunt quia homogenea viventia intereunt sine putredine; nec inista omnia inanimata in sui dissolutione putrefcere necesse est; sic alimenta in chylis, chylus in hæmatid, sanguis in homocasi, necnon in seminis, lactisque elaboratione destruantur, & tamen putredinem proprie dictam minime subeunt. Hinc pertinet quorundam animalium metamorphosis, & plantarum seminum quo *λαδντ*, ut dum Eruca in Chrysalidem seu Auceps, hæcque in Papilionem transmutatur, ocymum in serpyllum convertitur, & triticum in lolium degenerat: nec corporum *καθολοῦ* ac in salem transformatio. Nonnulli pariter apud Galenum verè quidem dixerunt acetum esse vinum mortuum: sive ut aiebat Scaliger *domi mentis in informe cadaver*, aut sicut Macrobius, *vinum culpatum*; vel ut *εὐχρησ*, *εὐχρησ*; sed falso sunt acerrati vinum transfigurari in acetum, intermediâ putredine, vinum enim putrescendo non acescit, sed abit in vaporem; quod si, ut vulgò creditur, acetum nihil aliud est quam vinum putrefactum, Cur diutius asservatur quam vinum ipsum? Cur vappescit ac mucescit, si jam putrum est (quæcumque enim semel putrefacta sunt, haud magis queunt denuò computrescere, quam denuncta, iterum vitâ interfici.) Cur putredinem abigit? Cur defectam animam resicit? Præterea testis est Aristoteles, in nive vetustiore quamvis nesci putredinis, vetnes gigni, & quidem plus hirtu ac rubidos iuxta nivis colorem vultutate rubescentis. Igitur ubi mixtum alteri mixto succedit, pristinum mixtum haud necessario computrescit, fat est si corrumpatur, hoc est desinat esse id quod erat ob novam mixturem, & novæ forme adventum, cui præcedens forma loco cedit; errantque qui mixti *μικροχρησ* non aliter perfici posse censent quam mediante putredine, quæ Aristoteli *Corruptio est domestici & naturalis caloris in unoquoque humido a; extraria ambientis caliditate*. Nam plurimis aut modis mixti compagem distit demonstrant præter allata exempla, res destillata quarum sit in sua principia analysis, remota omni putredine; necnon cadavera aromatis condita, aut in Tolosano Franciscanorum coemeterio inhumata, aut Arabie arenis suffocata, quæ *μακροχρησ* non putredinem patiuntur. Addamus res crematas absque putredine in elementa resolvi, hæcque calore divulsa, iteratò quandoque coadunari ad novorum mixturem etiam viventium compositionem, saltem si verum sit, ut Aristoteles Pliniusque tradiderunt, pyraustias in Cypri araris fornacibus nasci medio igne. Ex allatis ergo interea ut quemadmodum in animalibus, vegetabilibus & mineralibus, sic in homine eandem aut similem dispositionem adeptò, venenum gigni posse, nullò interveniente putredine; itaut tamen venenum istud humores deinde putrefaciat, si modò febris nascitura est; sicuti externa reperiuntur venena quæ septica sunt, licet impurita.

Secundò, ad quæsitum dicimus, nonnunquam contrarium contingere, videlicet putredinem causam esse, non effect.

re enim plethorâ spatii defectu motus sanguinis sistitur, unde ejus corruptela: in posteriora verò, cum univèrsus sanguis à natura gubernari nequeat, pars derelicta corruptescit. Nam sanguis calidus & humidus statim putret, ni multis perfundatur spiritibus, qui ignei sunt, idèque putredinis ἀλεξήρις; si igitur spiritus pauciores sint quàm ut redundantem sanguinis massam animent, hujus portionem spiritibus non illustratam brevi putrescere, extra dubium est.

Causæ procatarticae numerantur triplices, aër, alimenta, contagium. Ut à contagio incipiamus, febres malignæ crebrius contactu, sed nonnunquam quoque fomite, ac interdum etiam ad distans sparso volatili spermate, pestis instar volgantur; procliviorque est inter consanguineos contagio, ob corporum similitudinem, per quam patiens agenti parùm resistit.

Improbi cibi sunt quasi illicites ejusmodi febrium, ut panis è milio, panico, zeâ, similibusque frumentaceis confectus, atque etiam è tritico cœlesti malum passo, rubiginem nempe aut carbonationem: carnes morticinae, crudiore, recenter mactatae, aut vetustate ac situ marcidæ; quam ob rem in castris ac per annonæ caritatem febres serpunt mali moris: fructus omnes corruptelæ obnoxii ut horarii, potissimum si immaturi fuerint: aquæ lacustris, statarie ac putidæ potus; imò ab aqua quàm à cibis facilius ægrotamus ex Aristotele; quod non modò in potu, sed & in cibis atque absonis eâ utamur. Adde quòd animalia, terræ fructus, ac omnia quibus vescimur edulia, aquâ nutriantur.

Sed quia affectus communissimus causam postulat communissimam, aër profectò ejus usurâ nemo carere potest, & qui rectâ ac subito ad cerebrum & cordis sinus inspiratu permeat, necnon quoque à privatis partibus indetementer perspirando allicitur, jus possidet singulare in febres malignas, præsertim cum ejus incommoda ad vim animale ac vitalem, sicuti ciborum potuumque pravitates ad facultatem naturalem magis pertineant. Aër igitur quatuor modis ejusmodi febres promovet.

Primo propter intemperaturam, dum ventorum Meridionalium quorum feralis est hostilitas, tenetur dominatu. Pestilens siquidem aëris status, quem describit Hippocrates lib. 7. Epidem. erat Austrinus, pluviosus, obscurus, mollis, silens à ventis, paucique Estiva disjunctim spiravere. Ità David Deum orabat ut præservaretur ab incurso ac Dæmonio meridiano, id est à ventis Meridionalibus, quorum (ut probabile est) ministerio, vindex Deus pestem immiserat. Et quandoquidem Australis tempestas duplex est, una quæ paucas vel nullas demittit pluvias, altera quæ largo imbri depluit; illa est magis πυγώης, hæc minorem noxam nocet, quòd & aëris & terrarum, aquarumque palustrium inquinamenta à pluvii compescantur atque abstergantur. Notandum autem quamvis ex decreto Hippo. raris Siccitates in universam imbribus salubrior: sicut, minusque mortifera, cœlum tamen summe suum febrium male moratarum lætandum esse. Narrat Livius Romæ pestem olim obortam: Quòd eo anno siccitate pluvium laboratum fuerit, neque caelestes modo aqua parvè descenderint; sed terra quoque ingenio humore egens, vix nisi perennes annes suffecerit. Ratio est quòd squatoribus nimis humores & valde incrassati plurimas obstructions ingenerent, & retorridi malignam pravitatem de facili concipiant, ut videre est in elephantia; item in cancro cui duplex insidet venenum, unum putrefactivum abominando fœtore plus satis sese promens, alterum corrosivum partium astantium populatione notissimum. Ut taceamus ab extremâ ariditate fruges uredine ac tabe affici, aëbitamque præpediri maturitatem,

--- tum steriles exureo Sirius agros,
Ardebant terra, & vilitam seges agra negabat.

Secundò inimicatur aër, si dispariles forbeat terrarum aspirationes: Est enim aër quasi universi arcæ, per quam velut per cribrum aliorum corporum virtutes & vitia transfunduntur.

Tertiò aër malignarum febrium fator est atque propagator, non modò immoderantiâ qualitatum, aut alienæ materiæ misturâ, sed etiam substantiæ suæ putrilagine. Omnia namque, excepto igne, in putredinem delabuntur, ex doctrinâ Aristotelis; impuram autem & infimum quo circumvallamur aërem intellige, purus enim atque sublimior, tutus est à putrefactione; cum hæc mixtioni contrarietur, nec idècirò sit elementorum, sed mixtorum seu perfectiorum, seu imperfectorum; quâ distinctione ab

ἐκκαύσει vindicabitur Philosophus in problematis, aërem igni socians tanquam putredinis exortem. Ad aëris autem ut & aquæ putredinem immobilitas plurimum conducit, ubi aër nec appulsu alterius renovatur, nec ventis scopariis everritur, vel etiam dum tactu radiorum solarium ceu ignis cujusdam expurgatorii non mundatur; unde laconica & domicilia hypogæa gravia sunt atque insalubria, & Thucydides inter Atheniensis pestilentiae causas jure recensuit, quòd plebs habitatorum defectu in tuguriis suffocantibus nec perfatis æstivo tempore degeret. Ut profluentis amnis, inquit Cicero, aut vix, aut nullo modo; conclusa autem aqua facile corrumpitur. Sic salubrium ventorum flamine, aëris vitia diluuntur: angustia autem conclusus, non facile seipsum tutatur.

Demum aër haud solum imbuitur manifesta labe, ac cæcâ etiam ratione venenatur; tuncque febris reverâ pestilens potius exoritur quàm simplex maligna: Non censemus autem integrum aërem, sed nonnullas duntaxat hujus particulas sparsim veneno pollui, alioquin vix ullus malum effugeret.

Itaque planum est aërem non tantum ut medium & quasi proxenetam, quatenus scilicet, vel contagiosa laborantium μάρματα, vel tetros undecumque halitus gremio suo excipit, ad febrium malignarum generationem conferre; verum etiam ut causam, quatenus ipsemet vel intemperatus, vel putridus, vel venenosus efficitur. Liqueat præterea hunc aut suâ dyscrasiâ deleteriam qualitatem creare in humoribus dispositis, aut malignitatem nobis communicare, quam in se complectitur, aut delirescentia in corporibus nostris venenata semina in actum deducere.

De ejusmodi ἀναερία loquitur Hippocrates, morbis quibusdam videlicet Epidemicis inesse scribens πὲρ τῆς αἰσθητικῆς καὶ ἀσθητικῆς ἀπορίας appositè interpretatur, quam alio loco Hippocrates ἐπὶ τῶν ἀσθητικῶν dixerat: superstitiosam enim Genitilitatem non puduit ἀπορίαν elementorum, Deosque Genios nominabat quòd ex iis gignantur omnia. Hippocrates ipse, quæcumque alias sit ejus ἀπορία, Terram numerat inter θεοὺς ἀσθητικῶν, Numina Averrunca; sed præ cæteris elementis Aër, fortassis propter invisibilitatem & ἀσθητικῶν cæterasque mirandas vires, divinitatis particeps credebatur, ac Diogenes Apolloniates Deum vocare solitus erat; imò plerique Jovem appellavere, ob fulgurationes & fulminationes, vel etiam quòd in mundi partitione, cœlum (sub quo aër comprehenditur) Jovi in sortem ceciderit; adeo ut quemadmodum Neptunus pro mari, & Pluto pro inferis, sic Jupiter pro aëre accipiatur. Unde Galenus ἐπὶ τῶν ἀσθητικῶν, inquit, tempestates ex aëre, & διὰ τὴν ὕδατι Theophrasto sunt aquæ cælestes, seu pluvie, & ὕδατα Græcis ferenitatem significat; ità apud Horatium sub Jove frigido pro sub aëre; & Lucretius dias in luminis oras, id est aëris; & iterum sub divo splendor aquarum ponitur, hoc est, sub aëre.

Nec est quod hic omittamus, si maligna febris communi aëris injuria suam originem debeat, nobiles magis percelli, utpote humidiores, delicatiores, & lactea teneritudine præditos: si victus errori, agrestes ac plebeios crebrius impeti. Adde quòd horum ædes à pluribus incolantur, angustiores sint ac immundæ, ità ut velocissima detur contagia, obscœnusque aër & quasi mucidus inibi spiretur, quanquam universi aëris regio insalubris non sit.

Præter contagium, alimenta & aërem, sunt qui insinulent funestas cœlorum influentias, ob certos Astrorum ἀσθητικῶν καὶ συναθροισμοῦ, configurationes & conventus. Sed nœnias istas Achilleis argumentis doctissimi Philosophi pridem confutarunt, quibus Astrologorum ἐκκαύσει vulgus convictum, lite tamen non cedit. At demus sidera esse ἰσθίλα, nil istud ad Medicos qui posthabitis universalissimis, remotissimisque causis quæ sunt ἀπὸ τοῦ ἀσθητικῶν, emendabiles duntaxat dispiciunt, apud quos proinde aëris mutatio meritò est pro omni Astrologiâ; præsertim cum ipsismet ἐσθητικῶν aër dicatur Astrorum pararius. Omnia profectò hic elementaria sunt, demendusque ex animo omnis cœli morbus.

Quæcumque porrò affuerint peregrinæ causæ, sciendum tamen earum vim clanguescere, nihil adminiculantis iniquitatis causis, ac deficiente ἀσθητικῶν, hos est ut loqui,

loquitur Tertullianus, paraturâ subjecti febrem suscipi. Quemadmodum, ait Plutarchus, florum odore suapte natura evaridi admixto oleo quasi fustamine, retinentur; sic exterioribus causis humorum in corpore redundantia veluti substantiam suppeditat, secus facile dissipantur, sanguine puro & ad morbum ἀσθενίαν motum earum excipiente: unde in illius pestilentia vastitate, qua in bello Peloponnesiaco in primis ipsam Athenensium civitatem internecino genere morbi depopulata est, Socrates parcendi moderandique rationibus dicitur & à voluptatum labe cavisse, & salubriter corporis retinuisse, ut nequaquam fuerit communi omnium cladi obnoxius. Igitur cautissimi illius viri exemplo, mature nec instar Phrygum sero sapere consultius est, & attentâ curiosâque victus ratione ingruentium malorum tempestatem amoliri; ne παθημάτων fiant μαθηματα, idemque nobis contingat atque Atheniensibus belligerandi recordiâ pulsatis, qui ut exprobrabat Demeades apud Plutarchum, non nisi μελανοπνευστῶν, pullis atque lugubribus vestibus induti, pacem decernebant.

Diagnosis.

Transcramus ab αἰτιολογία ad ἀσθενίαν quæ respicit vel notas huic febrium differentie proprias, vel signa sociam malignitatem testantia: prioribus prætermisissis, utpote ad singularum febrium historiam atinentibus, posteriora persequamur, ac febrium malignarum, in quantum maligna sunt, lineamenta depingamus. Incredibile dictû quam numerosa symptomatum seges adolescat; ideoque præcipua, & magis familiaria præstringere satis erit.

Speculari oportet, inquit in prognostico Hippocrates, Φοβός, hoc est invasiones, vel ut loquitur 6. Epid. τῆσδε five modos morborum popularium, necnon quoque temporis constitutionem. Si quis igitur febricitet, ac febres malis moribus moratæ, passim in populo jaentent, simul cum circumfusi aeris morbida vi, conjectura ac opinio habetur de malignitate, quam sequentia signa, non jam topicâ probabilitate, sed apodicticâ certitudine indicabunt.

Περὶ τοῦ ἀσθενήσαντος facias sibi planè dissimilis, cujus scilicet flos deformatur in colore, caractere & mole, idque primis morbi diebus, ac sine causâ evidente, putâ nullâ prægressâ vacatione seu manifestâ, seu occultâ per labores, mœores, vigilias, dolores aut inedia, passionum enim ut animi, sic & corporis vestigia in facie propter raritatem atque laxitatem, primùm & maximè imprimuntur. Illaque vultus necnon etiam reliqui corporis alteratio subitanea & ἀνὸς φανερῆς κροφάρος, oritur non modò salsis febribus ardore atque nequitia irugi succis, ac ultimò membrorum alimento; sed adipibus etiam, carnibus, ac partibus ipsis solidis liquecentibus; illoque liquamine vel insensibiliter per halitum dispersito, vel sensibilibiter effluente per sudores, urinas, aut dejectiones febres namque malignæ sepiusculè sunt ἀσθενήσαντες καὶ σωματικαὶ: quòd si forsitan compactior corporis habitus fuerit, quàm ut liquamenta per ἀσθενήσαντος sudoremve emanare queant, vel si hæc crassiora fuerint, iis sub cute commorantibus, pro collapsu cum faciei, tum cæterarum partium, fiunt, ut ait Galenus ἐκ φιδῶν ὀδενῶδες κατὰ σῶμα repentinè intumescentiæ hydropticum in modum; eoque sensu Hippocrates 1. Epid. ex mala colliquatione εἶπὶ nato esse hydroper.

Ἀδυναμία ὡρᾶ λέγον καταγνῆν virium jactura mox à primo morbi insultu absque præviâ inanitione, iis nempe non modò materiæ copiâ oppressis, sed malignitate morbi resolutis. Venenum enim per sepe ita est presentaneum, ut puncto ferme temporis virtutem nostram demoliat, quam aliquin nonnisi ægritudinis progressu atteri consentaneum est.

Νυκτὴν καταφορᾶ propensio ad somnum, cum segnitie totius corporis, aut propter ἕρως putredinis à caliditate & humiditate plurimâ prognatæ; hinc enim eadem nascuntur in animalis facultate incommoda quæ Hippocrates 5. Aphor. adscribit θῆσι σωματι, seu toti aquæ dulcis calidæ, nempe σαρκῶν ἀσθενήσαντος, νεύρων ἀσθενήσαντος, καὶ νῆσι, carnum effeminatio, nervorum impotentia, & mentis torpor; vel quæ Aulro tribuit 3. Aphor. scilicet ἀσθενήσαντος βεβητῆ, caliginem inducere, caput gravare, pigros & languidos reddere, si enim à madoribus externis, quanto magis ab internis, cerebro cum suis propaginibus

emollito, principatus animalis labasceat?

Propter comitem hunc mentis stuporem delirium si exurgat, est plerumque ἀσθενήσαντος, quod tamen ex levi manuum gestulatione, excrementis citra sensum profusis, oculis fixis, truibus & cerebri sympathiâ rubentibus ac flammigerantibus detegitur:

Principio caput incensum fervore gerabant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.

Lucret. lib. 6.

Atque ut superflue humiditates virtutem memorativam inter principes animæ potentias maximè debellant, sic per febres malignas illa potissimum occidit,

quosdam cepere obliviam verum

Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.

ibid.

Ad cerebri symptomata pertinent etiam convulsiones, tremores, ac excruciantes capitis, potissimumque sincipitis & frontis dolores: quales æstuantis cerebri verminationes febrem illam malignam & petechialem consecrabantur, quæ anno 1566. Hungariam primò vastavit, indeque per Europam disseminata est, & à natali solo Hungaricâ nomen sibi adoptavit. Atque ut cerebrum valde gravatur per hæc febres, sic aures sunt magis confortes ejus offensæ quàm reliqui sensus, sæpeque vel obscurdescunt, vel tinnunt: Auris enim ita vicina est cerebro & colligata, ut nihil propius esse possit; nam in cerebrum cavitas ejus definit, & à quinto pari nervos accipit, qui simul cum durâ membranâ in cavum auris explicantur.

Sed cor non minus quàm cerebrum malignitate febris vapulat, hinc anxii pressique cordis succussiones, quas παλμῶς vocant: hinc leipopsychiæ, hinc dyspnœæ, hinc animæ insuavitates enascuntur.

Humores præterea λευγῆς ac veneticâ tincturâ imprægnati, iniquis vasorum etiam majorum conceptaculis propter ἕρως & ὑμῶν coërceri non sultinent; sed è secundâ corporis regione, quæ diversorium est continuarum febrium, in primam & tertiam, ubi desinunt venarum oscula, utrinque regurgitant, & velut extrâ ripas diffusæ tes dira longè lateque movent symptomata: putâ in alvini partibus, quæ eò promptius plectuntur quod instar strobili Augiæ sordibus nunquàm careant, nauseam, vomitum, singultum, cardialgiam, ventris meteorismum, sitim inexplebilem, ac vice versâ omnimodam aliquando sitis absentiam, eamque cum linguæ siccitate, sine tussi, sine virtutis superiori ἀσθενήσαντος, ita ut irrorantis catarrhi, aut mentis seu deliræ seu sepultæ absit suspicio; sed vel facultatis appetentis internecionem, vel humidi putredinalis abundantiam consequatur; adjuvante interim humiditate aeris qui non modò perspiratu ad ventriculum pertingit, sed cujus etiam inspirati tantilla portio subinde ad ipsum defertur, sicuti pariter aliquid potus in spiritalem arteriam inter bibendum decrat; hinc fluminum viciniâ & ventorum Australium spiratu lenitur sitis; & contra, qui hiant ore dormiunt, sitim experiuntur, resiccato aeris appulso ventriculi ostio. Porro inter ventriculi symptomata notabilis est esculentorum omnium ἐσθλασγμῶς & quidem tantus, ut nullis dapum lenociniis edendi prolubium sit revocabile, ac multi ἢ ὄσπκαρτησιν mortem ex fame oppetitam cibati prætulert. Autor est Galenus eos ferme omnes è peste incolumes factos, qui animi fortitudine vim sibi inferentes cibum assumpserunt; sed plurimos maluisse inedia enecari quàm alimenta degustare.

Alvi quoque excrementa observatu digna sunt: nam interdum cadaverosa bilis, interdum sanguine διασπῆρῶν illuvies serosa deturbatur, interdum amborum mixturâ excretiones sunt ὀδραχόροι; quandoque ab adipis, partiumque ipsarum liquatione faeces egeruntur oleosæ, lævæ & glutinosæ, hæque nunc albæ à recenti pinguedine liquatâ, nunc sublavæ & simul valde olidæ ab eadem pinguedine non modò liquefactâ, sed etiam putrescente; sicuti rancidus adeps flavescit perditâ aëreâ, quæ exalbescebat, substantiâ; syntecticæ ejusmodi dejectiones semper exiguæ sunt, quòd liquamentum paulatim fiat, non aervatum, hæque Hippocrates criminatus est. Malum sicut, inquit, quòd ἐσθλασγμῶς ἐσθλασγμῶς, & alvum, & subpalliatum & lævæ. Aliquando etiam vivificatâ in vermes putredine, animantium copia exos & exanguis intestina perfluctuat, ac paulò post idem veneno trucidati avo

gent; sed tùm demùm symptomata invalescunt, ubi natura certamen instituit cum morbo, ac *πρὸ μίσητος* aggreditur.

Verùm quia absurdum est naturam quæ, ut ait Galenus *ἡ φύσις ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀλογίαν* cum consilio & libertate operari. Alis placeat hanc, non quia pavescant, sed quia veneni maleficio detrepente enervatam à pugnando abstinere. At si natura ad arteriarum pulsus in modulos certos, lege que metricas affatim habet roboris, quidni ad luctam cum morbo eadem sufficere? Deinde cur crescente jam ac surgente febre, viribusque magis labefactis, pulsus demum incipit, & à genuinâ integritate deflectere?

Plerique ad qualitatem venenatam confugiant arcanò modò, non caliditate cor infectantem. At venenum istud purum non est, sed, ut demonstravimus, putredini sociatum.

Galenus docet debilitatâ potentia pulsicâ, auctoque ventilationis usu, pulsus fieri mediocres, exemplo hominis imbecilli hostem fugientis, quem fugendi necessitas velocem reddit, imbecillitas tardum, ex qua velocitate atque tarditate, motus medius & moderatus confurgit. Contrâ verò in febribus bene moratis quotidie observare licet facultatis infirmitatem, cum adauctâ ventilationis necessitate, neque tamen pulsus esse sanis quàm simillimos; & reverà languida virtus pulsus necessariò accersit parvos & debiles, usque incrementum crebros ac celeres.

Nos igitur fraudulentæ febrium malignarum, ac potissimum mendacis earum pulsus causam, partim à veneno, partim à putredine expiscandam esse judicamus. Venenum si minus activum fuerit, operibus & cuniculis rem gerit, donec viribus eundo acquisitis jam non clandestino, sed aperto Marte, & quasi passis vexillis prælietur. Putredo autem profunda ac sordida tantâ eluxuriatur humiditate, ut obrutus febrilis calor non possit *ἐκλάμψαι*, quousque tandem evictâ purilaginosa uligine, sopii susciantur ignes, denique clara incendia lucem: pariter ac natus puerorum calor superfluo humido suffocatus, non antè exsplendescit quàm hujus nimietatem pubertatis adventus moderaverit: nam ut siccitas est lima caloris, sic humiditas caliditatem retundit: hinc febres *ἄκραται*, sed maximum incendium præ se ferentes, ubi incipiunt *κακώτερον* illicò *βλαχέον* sunt atque *χλιωροί*, omniaque symptomata à calore sobolescuntia dæviunt, dum interim floret venenata qualitas, viresque suas exerit.

Hic tamen notandum est non semper contingere ut febrium malignarum calor, eò quò dictum est modò intepescat; sed hunc sæpenumerò in internis reapse vigere, ac inibi tanquàm in cubili ferarum more *φωδῆς*, nec propter accensæ materiæ effluviem, aliave impedimenta exspatiari, itout externo prospectu *μη πρὸς τὸν ἄλλον* illudat minusque luceat exterius quàm interius adurat, *πρὸς τὸν ἐντὸς*, *ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς*, vocat Aretæus, ignem autè demersum *ὀψοῦρον* & *ἀκρὸν*; qui quidem calor quasi subterraneus ex alysmo, siti, linguâ nigra & sicca, ac respiratione anhelosa & quæ ore patulo obitur, factis innotescit; necnon quandoque ipsorummet ægrorum de incendio interno querimoniâ, ne sindones quidem tolerantium; id in peste Atticâ cecinit Lucretius, lib. 6.

*Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo, summam fervescere partem,
Sed potius tepidum manibus proponere tallum,
Intima pars homini verò flagrabat adesa,
Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus intus.*

Porro non requiritur ut omnia malignitatis symptomata superius celebrata agminatim ingruant:

fat est plerumque unum aut alterum è cuius veluti filo atque habitu, malitiosam, vaferrimam atque versipellem febrem, velur ex nævo hominem, aut ex ungue leonem agnosceret sagax & exercitatus Medicus, cui longo vii symptomatum malignorum nescio quod *ἄσπετον*, ut ita loquar, *φύσιον* innotuit.

*Atque canes ut montivagæ persape feræ
Naribus inventiunt intelas fronde quietes,
Cum semel insisterunt vestigia certa viæ,
Sic aliud ex alio per te tui ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcæque latebras
Insinuare omnis, & verum protrahere inde.*

Lucret. lib. 7.

Postremò ut ad dignotionem temperie, ad justitiam in animalibus præter generalia testimonia, ratio præcipua habenda est actionis, quæ unicuique illorum speciei particulatim competit; putà ad *ἄγρια* homo debet esse sapientissimus, leo fortissimus, ovis mitissima, canis fortissimus, simul & mitissimus: sic quoque præter universalia indicia malignitatis, hujus noxæ separatim attendendæ sunt; Exempli gratiâ, si æger febre ardente æstuans, in qua vigiliis perennare æquum est, *ὕπνῳ βαρῆζεται* serreo sopiatur somno, venenum erit narcoticum: si insania tumultuosior fuerit, quàm pro sorte febris ad solani maniaci naturam illud accedet: si sitis fatiget prægrandis, imparque sit febris calor, ac imprimis si sitis illa fuerit *ἀνάλυτος*, sive inexhausta, dispadum *ἰδίῳ* *μὴ* æmulabitur, quorum venenum crassius instar carbonum fossilium affusâ aquâ vivifcit, ignesque Græcos ac artificiales imitatur, calor aded tenaces, ut in mediis aquis ardeant: si sanguis ore, naribus, alvo, utero, urinis, vasis hæmorrhoidalibus profiliat, serpentis hæmorrhoi genium participabit, vel plantæ illius hæmorrhogæ apud Thraces Bithynicos nascentis, de quâ memorabilem historiam tradidit Galenus lib. de purgant. medicam. facul. Si febricitantis corpus attollat in tumorem, hyprestem referet, cujus morfu hydrops suscitatur, Aretæo autore: & ita de aliis.

In genere cardo *ἀσθενέστερος* maximè veritur in exactâ symptomatum cum febre collatione, nimirum, an illa sint *ἀτομα* totoque celo dissent à febris ingenio, vel saltem quoad gradum & intensionem sint febre superiora, aut ante debitum tempus insent, & quæ in vigore assistare fas est, morbo coreva sint, atque ab ejus primordiis compareant; nam si desit analogia effectuum cum suâ causâ, aliquid maligni in hac latitare necessarium est.

Restat ut ponamus discrimina febrium simpliciter malignarum, quas nonnulli spurias pestilentes vocant, & verè pestilentium. Primò igitur illæ victis incuriâ, sæpius quàm æris flagitiò; hæc contrâ æris magis quàm diætæ crimine illabuntur. Secundò illæ minus traduces sunt, & contactu frequentius ac expeditius quàm relicto fomite, aut ad distans proleminantur; hæc sunt magis contagiosæ, ac præter *εὐσέφειαν φθοροποιὸν* per fomitem & ad remota ope *δοκίμωτον νοσήσαν* facillimè diffunduntur: Nihil est tam volucere quàm pestis, nihil facilis emittitur, nihil certius excipitur, latius dissipatur. Tertio illæ minus crudeliter ac sævè existunt: hæc immites ad summum ac horrendæ; præcipuè verò inguinum, axillarumque bubonibus notatissimæ sunt, protrusis ab hepate & corde in sua emunctoria insensibilis humoribus. Comites etiam eunt anthraces per cutem hic & illic erumpentes, quibus quasi accensis facibus, pestis intus recondita fulgurat, donec tandem sideret; cum in febribus malignis, parotides bubonum,

bubonum, ethymata ac puncticolæ carbunculo-
rum loco sint. Denique distinguuntur & motu
& periculo; nam quemadmodum temporaria ve-
nena lennas trahunt moras, priusquam inseriant;
sic malignæ febres propter veneni ac putredinis
ignaviam, longæ esse possunt, harumque mentio-
nem fecit Hippocrates lib. 3. Epid. & quamvis
sæpe sæpius sint de numero acutarum, non ta-
men festinantissime sua percurrunt tempora, dein-
de plures ab iis servantur quàm intereunt: pesti-
lentes autem incitatâ admodum rapiditate, cur-
sum suum peragunt, & potiore mactant agro-
rum partem, imò populosissimas civitates colonias
exhauriunt.

----- quis funera fando

Exprimat, aut possit lacrymis æquare labores?

Prognosis.

Pergamus jam ad prognosin. Celebris est A-
phorismus: *Morborum acutorum non omnino
certas esse prædictiones, neque salutis, neque mortis.*
Sed in febribus quarum acumini malignitas auc-
tariò jungitur, præfagium multò magis infidum
est: ægri enim quandoque vallati pernicialium
symptomatum phalange, & in quorum labis
jam fatum oberrabat, insperatò defuncti, super-
stitesque evaserunt; interdum autem cum urinâ
laudabili, pulsu valido, pleno & æquali, alio-
rumque optimorum symptomatum catervâ im-
provise perierunt; itaut cautob, prudentisque
Medicos deceat, quia specie recti facile decipiun-
tur, iudicium suspendere, ne ante tempus trium-
phantes, cogantur *detriumphare* ut verbo Tertul-
liani utar; hic namque profanantur sanctiores
augurandi leges; sic testis est Galenus plurimos
quidem senes & pueros cum intermittente pul-
su à febribus liberatos, juvenem verò neminem;
nihilominus tamen juvenes non pauci cum ejus-
modi pulsu, febris malignæ periculum eluctati
sunt; sic alvi fluxus in morbi principio è re
fuit ægrotantis, rebectante licet Hippocratis de-
creto, *πὴ κελύπτει τῆν τὴν βίλην μὴ ἀπίκα τῆν
φαιδῶν*, quod nocua & adulterata materia ne-
queat nimium citò corpore exterminari. E con-
trario autem morbo jam provento ac lucente pe-
pismo, oborta diarrhoea ægrum peremit, quan-
tumvis, iudice Hippocrate, *Colliones celeritatem
criseus, certamque sanitatem polliceantur.* Est e-
nim putredo, coctionis beneficio emendata sit;
superest tamen altera, eaque perniciosior causa,
videlicet indomita, ac per moramentum altius
impressa principalibus membris malignitas, homi-
nem tollens è medio. Somno tranquillo atque
moderato ut nihil efficacius est ad virium refocil-
lationem & materiæ concoctionem, ita nihil cer-
tius ad salutis prædictionem; ille tamen nihil
opis affert febribus malignis, quin potius ipsas
exasperat ac novis auget symptomatibus: spirituum
enim & nativi caloris excursionem coercendo si-
mul quoque concentrat venenatam cacochymiam,
hancque superare non valens, commovet saltem
atque exagitat: quâ de causâ in historiis Epide-
micis multi è somno deliri facti sunt ac cephalal-
gici: hinc Aphorismus, *In quo morbo somnus la-
borem facit, lethale.* Pronunciavit Hippocrates sur-
ditatem evanescere, superveniente alvi fluore. At
per hæc febres, alvo fluente haud rarer ad-
venit surditas. Deinde quantumvis natura sit *φι-
λόδομος*, & Dea illa impare gaudeat numero,
attamen febres malignæ diebus paribus salutariter
desierunt, *ἡδὲ ἐν τέτραις τῶν κρισηίων ἡρατῆς,
ἰσθμῶν ἐνελεύειν*, inquit Hippocrates. Nec est quòd

aliquis contendat has fuisse sanguineas, ac san-
guinem paribus diebus moveri: nam malignæ fe-
bres etiam è biliosarum classe, paribus diebus
tuto & sine recidiva solvi visæ sunt, contra edic-
tum Legislatoris nostri *πὴ ἐν ἀπὸ τῶν κρισηίων,
ἡδὲ ἐν τέτραις τῶν κρισηίων*. Tandem stilla è naribus
etiam atque etiam à Præceptore infamata tanquam
erectum de triumphatâ naturâ morbi trophæum,
supplet quandoque vicem legitimæ ac perfectæ
criseus, paucumque sit criticum, quod malignus
succus more venenorum, modicus sit in quanti-
tate, multus in virtute: ita febrem Hungari-
cam cujus supra meminimus, sanguinis arteria-
lis ac purpurei subfillo judicatam fuisse, fama
est.

In tam lubricâ atque ambagiosâ eventus con-
jectatione quædam monenda sunt. Primò has fe-
bres in universum præcipites esse atque lactuosas,
estî minds quàm pestis. *Febres malignissima, in-
quit senex noster, & cum gravissimis signis con-
iuncta, quarto die occidunt, aut etiam prius.* Sic
Criton ejusmodi febre correptus, secundo die e-
reptus est. Nam malignarum febrium venenum po-
tens est atque capitale, cui non ratione propter
vim ejus abstrusam, non etiam experimentis, quod
sæpenumerò novitium sit, nec usquam animad-
veritum, propriam antidotum quimus opponere,
generalibus alexipharmacis contenti, quæ utilia
quidem sunt, at non specifica atque *ἐπιδημῶν*. Sed
in recenti præsertim earum grassaturâ, luduntur
Medicorum conatus, communia therapeutices theo-
remata sectantium, antequam multorum ægrotorum
detrimento sapuerint, & anormem sæpe febres istas
heteroclitas curandi modum adinvenirent. Stas
siquidem experienciâ, aliâ profuisse phleboto-
miam, aliâ eos omnes è viâ migrasse, quibus
secta est vena; & similiter purgationem seu *ἄρα*
seu *κῆρα* præscriptam nunc fructuosam esse, nunc
damnosam; ita Hippocrates in pestilenti stam lib.
3. Epid. plerosque à cathartics multum effentos
fuisse narrat.

Secundò animadvertendum signa prognostica
non esse numeranda, sed ponderanda, uniusque
malignentiâ plurimorum probitatem posse evinci;
sic in variolis atque morbillis unica pustula, præ-
cipue circa thoracem, nigra, livida aut viola-
cea, contra fidem cæterorum signorum salutem
spondentium, abunde est ad mortis præfagitio-
nem: sic duræ tresve sanguinis denigrati è nari-
bus stillantis guttulæ, ceq atrati anteambulones,
exitium prænunciant; sæpe *exiguus mus augurium
tibi triste dabit.*

Tertiò notandum febres malignas partium qua-
rundam intertrimento cum miseris ægris interdum
pacisci, aliosque luminibus cassos, alios auditu
spoliatos, alios mente captos, alios memoriâ or-
batos supervivere, alios etiam artuum corruptio-
ne mutilos; sic, à variolis ulcera Telephia non-
nunquam supersunt, à quibus ipsa quoque ossa
depalcantur; & Hippocrates in pestilenti consti-
tutione pluries à nobis citatâ, membrorum *ἐκκῶ-
ναι* memoravit: item Thocydides in nobilissimâ
peste Atticâ, necnon Lucretius lib. 6. his verbis:

*Prostravim porro qui tetri sanguinis aere
Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
Ibat, & in partes genitales corporis ipsas.
Et graviter passim metuentes limina lethi
Vivebant, ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant:
In vitâ tamen, & perdebant lumina partium.*

Postremò observandum est quòd venenum seg-
niores

tici per febres malignas uberrimè luxuriantis.

Præfente autem nausea, nec dejectoris sat proficuis, juxta *ἰσχυρὸν* humoris, arte concitetur vomitus, quò non solum primæ, sed secundæ quoque & tertiæ corporis regionis impuritates emundentur. Nam si ventriculus juxta maris facultatem dat omnibus & ab omnibus accipit, ut legitur apud Hippocratem; si mediante jecore, universis corporis partibus copulatur, recipitque earum excrementa, juxta doctrinam Galeni; ac uno verbo, si totum corpus ac ventriculus *ἐπιμαχάει*, quis non videt partes omnes etiam remotissimas ab humorum vexantium sarcinâ per ventriculum posse expediri; nec immeritò observatum esse ab Aristotele ipsammet lassitudinem, etsi ejus materia per musculosum genus longissimè dispersa sit, vomendo sedari: præsertimque soporati ægri sumpto emetico evigilant, seu cataphora sympathica fuerit à plenis, fumantibusque præcordiis; seu idiopathica cerebro humorum multitudine inebriato: dum enim lacinatur vomitorio ventriculus, cerebrum simul proritur, ac communi quassatu atque *ἐπιμαχίᾳ* humorum moles utrumque hoc viscus opprimens, excutitur; nam propter nervi sextæ *συνδυίας* progeniem ventriculo largiùs circumfusam, eximius est ventriculi ac cerebri consensus; sic vomunt phrenitici, vertiginosi & hemicranici, capite sanctis *καταμυσία* supervenit, & singultus sternutamento tugatur; hæc que rationibus concinit experientia permultorum febricitantium qui in carum cæteris præsidiiis inexpugnabilem jam delapsi, ex ipsismet Orci faucibus, citatò vomitu, quasi virgulâ divinâ revocati sunt; ita ut huic veritati adversari, hominis sit planè inscientis, inexperti atque contentiosi: Unde etiam Hippocrates ad acuendam mentem, aquæ in cerebro dominatu, tardiozem vomitum suadet: quodque notatu dignum, ipsamet graviditas in mulieribus vomitum non dehortatur; hic siquidem nisi violentissimus sit, simulque deorsum humores moveantur, revellendo, abortum potius arceat quàm provocat; cum utero gerentes etiam primis mensibus, quibus ob factum adhuc tenellum religio est purgare Hippocrati, spontaneis nauseis ac vomitibus citrà abortum quotidie divexentur; quin imò reliquo gestationis tempore, illæ meliùs habeant ac auspiciatius pariant.

Sed de vomitorii delectu inter viros gravissimos magno æstu disceptatur; adeò *indelebile malum est*, inquiebat quondam Galenus, *eluique non potens circâ scilicet ambitio, ac scabie quævis ad sanandum rebellis*. Alii enim stibium, utut artificiosè præparatum, tanquam stygium traducunt remis velisque fugiendum; Alii verò ejus in vinò albò infusionem, sicut & pulverem, ceu augustissimum artis Phœbeæ Palladium venerantur, in quò spes inclinata recumbit. Hippocrates prociendo vomitu plurimùm utebatur Veratrò albò, quod Elleborum sine adjunctò appellare consueverat. Sed cum Elleborus albus venenatus sit, ac *πυρροῦ*, credibile est quamdam ejus correctionem Hippocrati fuisse cognitam. Utinam hæc temporum injuriâ non intercidisset, idem remedium lubentissimè usurparemus; Ut enim in bellò, sic in Medicinâ tritæ ac veteranæ copię novitias ac recenter conscriptis præstantiores sunt, & medicamenta amicorum in modum haberi debent, è quibus novos non deger veteribus anteferre. Verùm cum ista Ellebori castigatio posteris fuerit invisâ, non est tutissimum veratri Hippocratici *ἀνθεκασμῶν*, tot victoriis reportatis nobilitatum, felicitè An-

timonium repudiemus, tametsi nuperis temporibus adinventum: Et quandoquidem lis est de facto, si quandoque viris placeat eruditissimis qui tam aculeato ac pene dixerim, histrico eloquio in hocce remedium declamant, posito omni præjudicio, salutarem illius virtutem experiri; juxta illud Præceptoris *μὴδὲν εἰκῆ, μὴδὲν ἄπο πάσης* nihil temere, nec nisi benè subductâ ratione agendum, nihilque negligendum; confido fore ut Antimonium colant pro Sospitâ Medicinâ, nec ipsos pudeat præsidium à musteis Chymicis mutuari, cum jussit Hippocrates nos etiam ab idiotis discere quæ conferunt ad curationem (*medicamenta enim homines non ex consilio, sed potius ex fortunâ inveniunt, neque artifices magis quàm plebeji*) imò non pauca remedia à brutis ipsis ars nostra mendicaverit; alioque loco idem Hippocrates dixerit Medicinæ principium & viam jam dudum patefactam esse, reliqua verò in posterum detectum iri; item scientiss & artes per additamenta fieri: pariterque à Galenò scriptum sit, materiæ facultates declarari experientia, ac per hanc auxiliorum copiam progressu temporis adaugeri: nihil enim, inquit Orator, *simul est inventum & perfectum*. Quòd si Antisibiani, *ἰσχυρῶν*, ad opinionem conceptam semel atque adamatam tanquam ad saxum veline adhærescere, tenentur saltem aliud nobis sufficere vomitorium Hippocratici Elleborismi *ἢ νοσηρῶν*; vel cogitent apud se, annon ipsis jure tribui possit illud Galeni, *qui ejusmodi scilicet sunt additi, non solum nihil novunt; sed ne discere quidem dignantur*.

Post sufficientem & alvinæ & venosæ plenitudinis depletionem, cucurbitulæ scarificatæ, scapulis, lumbis, ac internæ crurum regioni utiliter affiguntur, imò fortius revellunt, ac levioze virium delibatione quàm ipsa venæsectio: Nec infructuosa sunt quamplurima cornicula cum tenuissimis cuticulæ incisuris, hic & illic aptata: Quisiorum quoque remedia, & magis adhuc vesicantia, non solum interscapilio & pone aures, sed brachiis quoque & cruribus applicita, humores altiùs insidentes ad cutem evocant, hancque ut loquitur Aurelianus, papulare faciunt.

Nec tantùm sensibiles evacuationes sunt instituendæ; sed insensibilis quoque per cuticulares meatus distillatio concilianda. In quem finem præter alexipharmaca & cardiaca remedia jam jam enumeranda, quorum pleraque conducunt ad *ἀγδρόσηρον*, rareque faciunt lateramina cutis; laudatur Antimonium quod deposita vomitoria ac purgativa virtute, diaphoreticum evasit; vivi etiam catuli, pullive columbini per medium disticti, aut vervecum recens mactatorum pulmones lienesve, detonso vertici, alis, inguinibus, carpis manuum, plantisque pedum merito apponuntur: Sunt qui bufones lecto subjiciant, ut venenum ægrotantis, propter similitudinem, ab istorum animalium veneno eliciatur, haud secus ac ignis partis ambustæ empyreuma proleat. Alii in eandem scopum, tempora, axillas, carpos & inguina oleo scorpionum inungunt, atque etiam arsenicum præscribunt ad cordis regionem è collo pendulum.

Cæterùm vacuationi cum patenti cum latenti ita incumbendum, ut interim de alterantibus sumus solliciti pro extinctione incendii febrilis: nam quemadmodum sublatâ portione aquæ bullantis, hæc non repesit, sed venti frigidi afflatu, ac præsertim frigidæ affusione, fluctus ejus sternuntur atque conflagescunt; sic ad humores tumidos undantesque deprimendos atque tran-

quil-

quillandos, refrigerantia sæpenuerò plus profunt quàm evacuantia. Talia verò eligantur quæ obstructas vias unà recludant, ut radices fragariæ, graminis, dentis leonis, herbæ cichoracæ, intybacæ, endivia, cicerbita, buglossum, borrago, ac oxyriphyllum præ cæteris convenientissimum, propter aciditatem, sicut & oxalis præcipuè rotunda. Ut enim extrâ corpus materiæ sulphuræ inflammabilitatem acida reprimunt; sic intrâ corpus flammantem bilem frænant: id docet Hippocrates sect. 3. de diætâ acutorum, ubi ait acetum picrocholis magis conferre quàm melancholicis, quoniam in his atrum humorem fermentat atque multiplicat: in illis verò ab acetò πικρὸν ἀγλυκίστην καὶ διφλεγματούται μετατρέχουσαν ἐν αὐτοῦ, ἀπαρα δὲσφύονται καὶ πτυοῦται, dum ab ipso in sublimè attolluntur. Neque autem per διφλεγματούται intelligit Hippocrates in pituitam verti; sed pituitæ qualitatibus ut frigiditate & crassitie donari, quo sensu in senibus bilis dicitur φλεγματώδης, idèdque reddi κατάρροπον. Itaque ex plantis dictis, maxime ex acidis parentur decocta ad amplas doses quibus in gratiam ægrotantium, saccharum dissolvitur, sed in minima quantitate, quòd saccharata omnia non minùs quàm mellita obstruant, ac bileant; saccharum enim amarescit longiore cocturâ, continetque sulphureos spiritus qui in tenebris affricu ignescentes coarctant; undè etiam immoderato ejus usu, non minùs quàm foricarum putore, aut assumptis actu nimium calentibus, niveus dentium candor nigrescit. Prætermitto semina quatuor frigida majora communiter sic vocata, eò quòd cucumeris semen, judice Hippocrate, hominibus quidem, sed urat propter pingue & oleosum: sicuti amygdalæ, docente eodem Hippocrate, quia carneæ nutriunt, sed sunt astuosa ratione pinguedinis. Hic quoque serum lactis è caprâ præsertim recenter factâ, suas meretur laudes, ac profectò nobiliores quàm ingrata apozemata atque nauseosa, ne dicam cum Hippocrate μισθὸν ποτῆματα: Nec renuit ejusdem Hippocratis auctoritas, cui pisculum est lac propinare acutâ febre correptis. Lac namque è triplici cogmentatur substantiâ, butyrosâ, caseosâ & serosâ; butyrosâ, quoniam pinguis, proindèque confragibilis, auget ἐκπύρωσιν caloris nativi, in quâ febris natura consistit: caseosa quæ terrestris est atque crassa, obsepit vias, ac idcirco conjunctam fovet febris putridæ causam: ac serosa ritè depurata refrigerando atque aperiendo & febris essentiam, & ejus causam oppugnat, potissimum si ἀγλυκίστην hauriatur.

Neque solis ingestis, verùm adrotis etiam ψυχρῶν viscerum contententur; ut enim ἰκτερίδι sic ἐσπιούσῳ ἢ εὐμπαρέτῳ ergò focus abdominis tepidus ex decoctione foliorum lactucæ, portulacæ, solani, violarum, florum nymphææ factâ in oxycrato, minimeque audiantur qui externa remedia flocci faciunt. Quemadmodum enim in prælio non gladius solum & gravioribus telis res geritur; sed funditorum etiam ac ferentiarum quædam opera, levissime armatura est; sic in militia Medicâ non tantum potentibus remediis, tanquàm armis decretoriis dimicandum, sed minoribus quoque velitandum est.

Alexeteria postmodum & cardiaca in usum veniant, quoniam autem mixtæ pleumque sunt facultatis, & quæ veneni vim infringunt, simul quoque cordis virtutem tuentur; & pariter quæ cordi benefaciunt, venenositati contrariantur: idèd utrorumque conjunctam mentio faciendâ est.

Hoc in loco non possumus non detestari impudentiam haud Agyrtarum modò, & parabolanorum; sed pudet dicere, Medicorum crypticorum, qui uni lucro inhiantes, illicitum monopolium in Rempublicam Medicam, secretis suis non verentur introducere. Conqueramur quoque de sumptuosâ eorum officii qui magnifica ostentant remedia, ut ipsi apud imperitam plebem, avidum genus auricularum, magni penduntur; verbi causâ, margaritas, sericum, lapidum quinque pretiosorum fragmenta, atque adeò, si Diis placet, aurum ipsum: item lapidem Bezoar qui malis institorum artibus ferè semper adulterinus est; & quamvis germanus suppeteret, vix majoris esset efficacitatis: Os de corde cervi, quidni & bovis? cujus cor osse quoque non caret: Cornu Monocerotis, id est quadrupedis fabulosi, nec uspiam visum; rectum enim illud ac procerum cornu tam curiosè in gazophylaciis asseratum, piscium quorundam maxillæ superiori adnascitur, ut Groënlandiæ navigatores naves retulerunt. Hicque nonnullorum Medicorum futilitas redarguenda est, qui vim margaritarum ad dulcorandam, ut loquuntur, humorem feritatem exundè jactant, quòd acetum peractâ eorum dissolutione dulcescat: patet enim silem, quo imbuitur dissolvens, margaritis uniri, ac liquorem reliqui quidem dulciorem; verùm margaritas liquefactas ab adiuncto sale adeò acres reddi, ut post præcipitationem accuratè indigeant ablatione. Ponamus igitur succis ejusmodi dissolventibus ventriculum insici, ac post assumptarum margaritarum dissolutionem, præsertim esse in ventriculo alterum humorem respondentem oleo tartari quo ipsæ præcipitentur; sed profectò dissolventibus istis humoribus commixtus, misso, ut dici solet, menstruo, unionibus copulabitur, atque unâ cum illis labetur in fundum ventriculi; sed inibi haud leviora quàm prius movebit incommoda, quippe qui servata pristina acrimoniâ sedem solummodò permutaverit. Ac quod imprimis notandum, tam alè decantata perlarum, uti aiunt, magisteria, quemadmodum extrâ corpus à nullo amplius liquore etiam acerrimo solubilia sunt, ipsismet Chymicis magistrâ experientiâ id docentibus; itâ haud dubiè intrâ corpus à nullo humore utut acri denuò dissolvi queunt. Præterea devoratis ovorum putaminibus, vel ostreorum limacumque conchis, ac cæteris ejusdem gentilitatis corporibus, similis quoque effectus consequeretur. Tandem nihil ista omnia ad humores in venis longè à ventriculo commorantes. Quapropter concludamus expectendam esse candidis Medicis legem sumptuarum quæ medicamentorum, similiter ac convivorum & vestium luxum compestat; stramentum media via terenda est, nec minùs vitare convenit remedium sterilitatem quàm luxuriam, ne in Magistrorum Cnidiorum errorem labamur, quos reprehendit Hippocrates, quòd paucis numero præsidis uentes, Medicinam jejunam facerent ac pauperem: Quin potius Medicum ut in pervidendo morbo Argum esse expedit, sic in eodem propulsando Briateum, liceat uti hâc metaphorâ: medicamenta enim, autore Herophilò apud Galenum, manus sunt Deorum, quidni & Medicorum qui ἰεῖδων elogio honorantur.

Igitur remediis quibus plus vanitatis inest quàm veritatis valere jussis, optimum erit in febribus malignis cordis vim roborare, simulque veneni diritatem mollire, tinctura florum violarum, buglossi & borraginis in aquâ acetosâ,

scabiosæ, cardui benedicti, aut calendulae cum spiritu vitrioli vel sulphuris extracta; item aqua stillatitia aut decocto radicis scorzonerae Hispanicae, admixto succo mali Punici, vel aqua rosacea; sed præcipue commendatur mali citrii succus, cortex & semen è quo emulsionem poterunt concinnari: hic namque fructus est καρπιόφύλλω, & corruptioni tam validè obstitit, ut à vestibus quibus interponitur, tineas abigit. Narratur ab Athenæo historia de duobus reis ad serpentum morsus damnatis, qui cum ad theatrum ducerentur, malum citriam singuli acceperunt à caponâ quâdam obviam eorum vicem dolente, moxque ab aspidibus commorati, nihil molestiae senserunt, hæsitando ac stonico iudice: audito autem citriam ab ipsis comestum, postredie alteri rursum dari curavit, alteri denegari, amboque denuo deduci ad supplicium: hæcque serpente percussus confestim perit, altero incolumi qui citriam esciverat. Præterea crystallum minerale valentissimum est venenatae putredinis ἀλιξιμα; nitrum enim extra corpus, figit frangitque venenum arsenici & auripigmenti, antimonii malignitas nitro corrigitur; venti frigidi siccitatis, quia nitrosi stupefaciunt animalia venenosa: loci in quibus nitrum gignitur, raro tentantur peste; ac pyrii pulveris virtus singularis ad purificandas aedes pestilentia infectas, nitro præsertim debetur, ejus compositionem ingredienti. Jureque Dioscorides in præfatione libri sexti, nitrum tritum & cum hydromelice sumptum celebrat tanquam generalem ferre venenorum domitorem, ac passim in eodem libro adversus cantharidas, mandragoram aliaque venena ipsum commendat. Quinetiam de nitri præparatione in lapidem prunelle, superbitre delinunt nostri Chimiatri: Hippocrates namque jam olim meminit νιτρώς εὐρώς nitri torrefacti; ac Plinius autor est nitrum cum sulphure liquatum et qui in carbonibus, ac sulphuri concoctum in lapidem verti. Quod spectat ad officinales antidotos, probatissimæ sunt confectioes de hyacintho, & de cocco baphico, ut neque reprobari debent trochisci viperini, nisi obstat febris ardor.

Postremo notandum est per febres malè moratas, etiam in perennitate vigiliarum, non nisi cum ἀνεπιτηδευτικῆν seu accuratâ circumspeditione ad narcotica deveniendum esse: hæc namque conclamatione frigore, vel potius tacitâ discordiâ (cum ne plurius quidem nivis aut glaciæ libræ talem effectum præstare valeant) nativum calorem vi morbi jam marcescentem facile extinguunt; tantum abest ut assiduos spiritus erigant perditosque recreent. Proindeque hic locum dare tutius est Dioscoridis sententiæ; stupefacientium usum penitus improbantis: sæpe enim usu venit ut malignâ febre laborantes, narcoticis quanquam debita dosi sumptis, è pervigilio repente in carum denegantur inexuperabilem, qui non veluti publicanus vitæ dimidium aufert (ut de formâ naturali dicitur) sed tanquam sicarius integram vitam eripit.

Jam ad dietam. Docet in genere Hippocrates, ægrotantes plus lædi à victu sanorum, quam sanos à cibis brutorum; sed speciatim in febribus malignis, si in aliò quovis morbo, legitima vivendi ratio impensè servanda est, quæ nimirum non modò naturæ studeat, sed etiam cum morbo pugnet: Nam facilius est corpus secundum primas qualitates immutare per cibos & potus, qui & majore copiâ ingeruntur, & in humores ac partium substantiam transmutantur, quam

per medicamenta quæ & in minore assumuntur quantitate, & in corpore parùm morantur: Adde quòd natura medicamentum ut adversum respicit, alimenti autem benignitate captâ, illud avidius amplectatur. Quâ de causâ Hygieine omnium Medicinæ partium antiquissima est, & Asclepiades, alique præci Medicum unam ἀσιτηνολογίαν excolentes, φαρμακοποιου ἀβλεγabant, ac ipsemet Galenus victus rationem jactavit tanquam tutiorem ad medendum viam magisque compendiosam. Igitur nutriatur æger alimentis medicamentosis, nempe jurulentis è carne pulli ac vituli, quibus olera refrigerantia incocta fuerint, additâ agrestâ, aut succo aurantiorum. Rejiciantur carum expressa ac tortiva jura, quoniam serosa atque stercosa, ac multò magis juscula stillatitia, quæ omni nutritoria facultate exuntur. Ab ovis etiam nuper editis ac sordibus, si fieri possit, febricitans abstineat; ovorum namque albore refrigerant quidem, sed vitellus calefacit ac vertitur in bilem, utpote è quò oleum satis copiosum arte exprimitur: cujus olei ope, terebinthinam aqueis liquoribus ἀπολιπῶν dissolvit. Eò πιωτικῶν καὶ ἀποπιτικῶν cibum æger, quò vires imbecilliores fuerint, & febribus malignis intensior. Potus sit decoctum è ferragine, ut cum Aureliano loquar, hoc est rasurâ cornu cervi & eboris, vel purum, vel cum syrò ribes, oxyacanthæ, aut acetosi simplicis. Tandem ablit pudor omnis a que sordities quæ & calefacit, & perspirationi officit, & facit cor ac cerebrum inquinari; nec ideo Medicis quibusdam scrupulosis atque inofficiosis assentendum, qui linteorum mutationem tam severe ægrotantibus prohibent. *Hædénus* ANTONIUS MENJORIUS.

THOMAS WILLIS

De febre malignâ & pestilentiali in genere.

CAPUT I.

P Ræter febrem continuam, qualis supra descripta fuit, quæque, ob principium aliquod sanguinis nimis evehctum, & cæteris improporionatum, exoritur: datur altera hujus species, quæ propter sanguinem miasmata venenato tactum, ideoque varias coagulationes, & corruptiones subire habilem, concitatur: in quâ non solum spiritus, & sulphur, velut in febre putrida impetum faciunt, & sanguinem immodicè effervere cogunt, verum insuper cruoris mixtio statim dissolvitur, ejusque liquor in partes facillit; aded que horrenda symptomata, cum manifestò vitæ periculo in hujusmodi affectione inducuntur. Sub hoc censu febres malignas, pestilentes, Pestem, variolas, & morbillos comprehendimus: de quibus in præsentem agendum restat.

Morbi pestilentes aded in tenebris grassantur, & ignorantiam ducunt originem, ut eorum causæ, & essentia sine recurso ad occultas qualitates raro explicentur. Unanimi omnium consensu, horum vires & potentia in materiâ venenatâ collocantur; quoniam ab effectu pestilenti, non secus ac ab epico venenò, vires subito prosterni, vitamque brevi prostratam cernimus. Ideoque pro explicandâ pestilentia natura, non abs re fuerit, primùm inquirere de venenò in genere, & quo ritu corpora nostra afficiat: dein ostendere, quale venenum in peste & morbu conta, iosis dispergatur: quibus præmissis de affectibus modò citatis speciatim